

SPRÅKMELDING

INNSPILL

Til: Kulturdepartementet

Vår ref.: 19/65/ST

Dato: 15.05.2019

Vi viser til Kulturdepartementets invitasjon til å bidra med innspill til den kommende språkmeldingen.

Vedlagt følger innspill fra Norsk teater- og orkesterforening (NTO), sammen med et eget essay/notat av Ola E. Bø som er skrevet etter oppdrag fra NTO.

NTO er arbeidsgiver- og interesseforening for profesjonelle, offentlig støttede virksomheter innenfor musikk og scenekunst. Foreningen representerer en omfattende infrastruktur av forskjelligartede virksomheter. Våre 47 medlemmer består av produserende og programmerende teatre, scener, orkestre, musikkensembler og kor.

I 2017 hadde disse et samlet besøkstall på over 2,6 millioner og sto for tilsammen 15 000 forestillinger, konserter og formidlingsarrangement, med et samlet bruttobudsjett på ca. 3,7 milliarder kroner.

Vennlig hilsen

Norsk teater- og orkesterforening

Hans Antonsen
styreleder

Morten Gjelten
direktør

INNSPILL TIL SPRÅKMELDING

I kulturmeldingen er det formulert som et nasjonalt kulturpolitisk mål at det finnes et fritt og uavhengig kulturliv som også styrker norsk språk, de samiske språkene, de nasjonale minoritetsspråkene og norsk tegnspråk som grunnleggende kulturbærere.

Vi viser til NTOs innspill til scenekunststrategien, hvor vi oppfordrer til at den varslede språkmeldingen også må omfatte scenekunsten. I den forrige språkmeldingen understrekes det at et bredt og differensiert kultur- og medietilbud av høy kvalitet er grunnleggende for språkutviklingen, og at offentlige tilskuddsordningene på kultur- og medieområdet er svært viktige også i et språkpolitisk perspektiv. Samtidig fremheves språket som kunstnerisk uttrykk.

Likevel er det i første rekke medier, litteratur, dramatikk og film som er omtalt i meldingen, mens scenekunsten gis liten plass. Dette til tross for at det talte teatret har stått i sentrum for diskusjonen om språkutviklingen i Norge, og at det moderne teatret driver et kontinuerlig språkkritisk arbeid som er grunnleggende viktig både for ytringsfrihet og det språklige mangfoldet.

Vi registrerer at språkmeldingen «først og fremst [vil] handle om tilstanden til norsk som samfunnsberende språk, men også om dei andre språka Noreg har ansvar for: samisk, nasjonale minoritetsspråk og teiknspråk». Etter vårt syn bør Norges ansvar for å ivareta de samiske urfolksspråkene, men også minoritetsspråkene, løftes frem og synliggjøres i en overordnet språkmelding. For å sikre det språklige mangfoldet, er det viktig at disse språkene ikke alene henvises til egne meldinger om henholdsvis samisk og nasjonale minoriteter. Vi minner om at norsk og samisk er definert som likeverdige språk i sameloven.

TEATRENE SOM STEDLIGE PÅDRIVERE FOR SPRÅKLIG MANGFOLD

Vi viser til vedlagte essay/notat av Ola E. Bø som er skrevet etter oppdrag fra NTO. I notatet beskrives det både hvor høylytt og inderlig språkutviklingen har vært rundt og på teaterscenen, og hvordan teatrene og teaterpolitikken har vært en pådriver for språklig variasjon og mangfold.

Vi håper notatet kan bidra til å styrke innsikten i scenekunstens betydning for språket, og inspirere til at scenekunsten og scenekunstpolitikken løftes tydelig frem i den kommende språkmeldingen.

I notatet utdypes det hvordan språket i seg selv er både et mål og et redskap for mye av det kunstneriske arbeidet i teatret. Det moderne teatret utforsker og arbeider med mange typer tekster, både litterære, dokumentariske og improvisatorisk utviklet. Scenespråket har således ulike grader av normering og muntlig utforming som kan avdekke sosiale lag og motsetninger, men også utfordre tilvante forestillinger om hva som er korrekt språk. Denne rollen blir ytterligere styrket etter hvert som vi ser og hører flere skuespillere med forskjellige språklige bakgrunner fra ulike deler av verden og med ulike innganger til det norske språket.

I etterkrigstiden er det med betydelige statlige insitamenter bygget opp en landsdekkende infrastruktur av selvstendige og forskjelligartede teatre fra Kautokeino i nord til Kristiansand i sør. Denne infrastrukturen sikrer lokal produksjon, og i notatet beskrives det hvordan dette rent språklig har bidratt til å gi lokalt og regionalt talemål større prestisje i motstanden mot den språklige ensrettingen.

På denne måten har teatrene og teaterpolitikken spilt en viktig rolle ved å utnytte det språklige mangfoldet på en mye mer demokratisk og kunstnerisk kreativ måte enn det som f.eks. er vanlig i avis- og forlagshus. Teaterpolitikken ligner i dette henseende mer på den delen av mediepolitikken som ble utformet gjennom

spredningen av NRKs lokal- og distriktskontor. Den språklige utviklingen var mye den samme, og motstanden mot den språklige ensrettingen ble styrket.

For å sikre teatrene som pådrivere for språklig mangfold, bør det etter vårt syn også knyttes språkpolitiske perspektiver til de vurderingene som er varslet i kulturmeldingen av hvilke virksomheter som har et «nasjonalt mandat» og inngår i infrastrukturen for fri ytring som staten skal investere direkte i.

Det er viktig at staten opprettholder et nasjonalt overblikk og styrker, fremfor å svekke, sitt ansvar for å sikre et landsdekkende nettverk av selvstendige teatre som gjennom lokal produksjon og kontinuerlig språkkritisk arbeid fortsatt også kan være en drivende kraft for språklig variasjon og mangfold.

TEATRE MED SÆRSKILTE SPRÅKMANDAT

Det handler om mangfoldet i og utviklingen av norsk språk – bokmål og nynorsk – og det handler om de samiske språkene, de nasjonale minoritetsspråkene og norsk tegnspråk. Overordnet er det viktig å ivareta mangfoldet av stedlige ytringsarenaer på tvers av målformer og språk. Som en del av dette, er det også viktig å sikre rammevilkårene for de teatrene som har en særskilt språkpolitisk begrunnelse for teatervirksomheten.

Det Norske Teatret, Sogn og Fjordane Teater og Hordaland Teater er særlig viktige institusjoner for den nynorske målformen. For å legge til rette for mangfold og lokale variasjoner, er det viktig at staten bidrar til å sikre disse tre teatrene som selvstendige ytringsarenaer.

Som en del av et kontinuerlig arbeid for å sikre rammevilkårene for utvikling av ny norsk dramatikk, er det også nødvendig med et særskilt blikk på ny dramatikk på nynorsk og på minoritetsspråk. Dramatikkens Hus gjør et viktig arbeid i samarbeid med teatrene, men det er også behov for pengestrømmer som gjør det mulig for teatrene å ivareta et selvstendig ansvar for å arbeide langsiktig med utvikling av ny dramatikk.

Vi vil også fremheve den betydningen Det samiske nasjonalteatret Beaivváš har for å synliggjøre og ivareta de samiske språkene, som i internasjonal sammenheng er karakterisert som truede, alvorlig truede eller nesten utdødde språk, og den verdien Åarjelhsaemien Teatere har for det sørsamiske språket spesielt. Disse teatrene arbeider aktivt med de samiske språkene i sine forestillinger. Teatrene er også pådrivere for utviklingen av samisk dramatikk.

Åarjelhsaemien Teatere har barn og unge som særskilt målgruppe. Teatret har utviklet en metode som går ut på å blande sørsamisk og norsk, slik at norsktalende publikum kan følge med i dialogen og således få en naturlig innføring i sørsamisk. Siden det fortsatt mangler sørsamisk undervisningsmateriale i skolene, arbeider teatret også bevisst med å utforme programmene til forestillingene slik at de også skal kunne brukes i sørsamisk undervisning.

Ved konsekvent å bruke samisk som scenespråk og simultantekste forestillingene, gjør Det samiske nasjonalteatret de samiske språkene tilgjengelige også for dem som ikke behersker samisk som dagligspråk. Teatret ønsker i større grad å kunne bruke flere samiske språk i virksomheten. Dette gjelder alt fra å bruke flere språk på scenen, tekste teaterforestillinger også til sør-, øst-, og lulesamisk, samt utforming og trykking av informasjonsmateriell på flere samiske språk. Dette er imidlertid et ressurskrevende språkarbeid.

Teater Manu er på sin side Norges eneste profesjonelle teater som har tegnspråk som scenespråk, og teatret driver et kontinuerlig omstendelig språkarbeid. I likhet med de samiske teatrene, ønsker teatret også å være tilgjengelig for dem som ikke behersker tegnspråk. Alt Teater Manus materiale, og da spesielt manus, må gjennom en ressurskrevende oversettelsesprosess. Først til tegnspråk, og deretter må tegnspråket oversettes til norsk tale. Informasjonsmateriell produseres på to språk, til både tekst/tale

og tegnspråk. Teatret arbeider også for å utvikle flere døve dramatikere som kan skape ny dramatik spesielt for tegnspråklig scene.

UTDANNING OG REKRUTTERING AV SKUESPILLERE

For det språklige mangfoldet er det også viktig at det utdannes skuespillere som får anledning til å utvikle sin egen språktone og som mestrer ulike målformer, dialekter og språk. Slik Ola E. Bø beskriver det, har teatrenes egen kunstneriske og kreative dyrking av språklig variasjon brutt med det som lenge var praksis ved landets fremste teaterutdanning, Kunsthøgskolen i Oslo (Teaterhøgskolen). I Teaterhøgskolens arbeid med scenespråk ble det tidligere lagt vekt på at studentene måtte regne med å rette seg etter krav om å skifte språk eller språktone. Etter hvert som dette begynte å endre seg, var det først og fremst gjennom interne prosesser ved de enkelte teatrene.

Også teatre med særskilte minoritetsspråklige mandat spiller en avgjørende rolle for utdanning og rekruttering av minoritetsspråklige skuespillere.

Det samiske nasjonalteatret Beaivvás og Áarjelhsaemien Teatere er viktige for utdanning og rekruttering av samisktalende skuespillere.

Teater Manu har et stort ønske om å få utdannede tegnspråklige skuespillere. Teatret har tidligere samarbeidet med Kunsthøgskolen i Oslo og den nå nedlagte skuespillerutdanningen for døve på Stockholms Dramatiska Högskola i Stockholm. Teater Manu startet prosjektet «Manu Stjerneskudd» som er et toårig talentutviklingsprogram for døve ungdommer, som ønsker å prøve seg i skuespillerfaget. Prosjektet finansieres av teatret selv, med tilskudd fra Extrastiftelsen Helse og Sparebankstiftelsen DnB. Programmet skal rede grunnen for en bachelor i faget i samarbeid med høgskolen i Oslo, Oslo Met. Målet er å utdanne døve skuespillertalenter i skuespillerfaget. Her er både Oslo Met og Teater Manu avhengig av det såkalte «Tegnspråkløftet» som Oslo Met har initiert.

Teater Manu har også et behov for hørende utdannede skuespillere som har kjennskap til tegnspråk, da alle produksjoner også spilles med tale. Dette er for at også hørende skal få ta del i scenekunsten som presenteres.

DEN KULTURELLE SKOLESEKKEN

Det er også viktig at det finnes et profesjonelt scenekunsttilbud på norsk bokmål og nynorsk, samisk og tegnspråk av høy kvalitet for barn og unge, og at disse målformene og minoritetsspråkene er en integrert del av Den kulturelle skolesekken (DKS). Vi registrerer at det for 2017 og 2018 har vært et mål å øke tilfanget av samiske produksjoner i DKS, mens det i 2019 skal være et spesielt fokus på å kartlegge og øke omfanget av produksjoner med nynorsk som målform.

Som en del av arbeidet med å styrke språkmangfoldet i DKS må det undersøkes nærmere hvordan det kan sikres at fylkeskommuner og kommuner utvikler modeller som legger til rette for et forutsigbart samarbeid som er godt tilpasset teaterinstitusjonenes planleggingshorisont. Slik den lokale ordningen i dag praktiseres, er det for eksempel vanskelig for Hordaland Teater å få inn prosjekter i Den kulturelle skolesekken. Elevene får dermed ikke oppleve forestillinger på nynorsk fra dette teatret i 2019.

Bedre tilpassede modeller er ikke bare viktig for selve tilbudet i DKS, men også for de generelle rammevilkårene for teatrenes produksjon og formidling til barn og unge.

I kombinasjon med gratisprinsippet i skolen, har DKS ført til at det i liten grad er mulig å selge forestillinger direkte til skolene utenom DKS. Denne tilnærmede monopoliseringen skaper betydelig uforutsigbarhet og risiko for de teatrene som faller utenfor DKS-ordningen, og som dermed må forholde seg til et åpent marked alene.

Når dette rammer noen av de få teatrene med et særskilt språkmandat, kan det få betydelige konsekvenser for språkvariasjonen i teatertilbudet til barn og unge.

Teater Manu har et stort ønske om å spille for skoler i hele landet som har døve elever integrert. Det er imidlertid vanskelig å selge inn tegnspråklige produksjoner til DKS, spesielt for et minoritetsspråklig turnéteater. Det er også vanskelig for skolene å bruke egne midler på en forestilling som primært er rettet mot et fåtall av elevene. Et annet problem er at Teater Manu ikke kan drive oppsøkende arbeid for å identifisere skoler med døve elever, ettersom dette er sett på som helseopplysninger som teatret ikke kan få tilgang til. Teater Manu er i dag avhengig av at skolene har kjennskap til teatret og tegnspråk, og at skolene selv tar kontakt.

NTOs MEDLEMMER

Scenekunstinstitusjoner

Akershus Teater
 Bergen Nasjonale Opera
 BIT Teatergarasjen
 Black Box teater
 Brageteatret
 Bærum Kulturhus
 Carte Blanche
 Dansens Hus
 Den Nationale Scene
 Det Norske Teatret
 Det samiske nasjonalteatret Beaiwás
 Dramatikkens hus
 Haugesund Teater
 Hordaland Teater
 Hålogaland Teater
 Kloden
 Nationalteatret
 Nordland Teater
 Norsk scenekunstbruk
 Oslo Nye Teater
 Riksteatret
 Rogaland Teater
 Sogn og Fjordane Teater
 Skuespiller- og danseralliansen
 Teaterhuset Avant Garden
 Teater Ibsen
 Teater Innlandet
 Teater Manu
 Teatret Vårt
 Trøndelag Teater
 Turnéteatret i Trøndelag
 Vega Scene
 Østfold kulturutvikling
 Årjelhsaemien Teatere

Musikk institusjoner

Barokkanerne – Norwegian Baroque Ensemble
 BIT20 Ensemble
 Det Norske Blåseensemble
 Det Norske Kammerorkester
 Det Norske Solistkor
 Edvard Grieg Kor
 Riksscenen
 Stavanger Symfoniorkester
 Musikksekskapet Harmonien

Musikk og scenekunst

Den Norske Opera & Ballett
 Kilden Teater- og Konserthus
 Arktisk Filharmoni
 Trondheim Symfoniorkester & Opera